

MÜASİR DÖVRDƏ ÖLKƏŞÜNASLIQ BİBLİOQRAFİYASININ TƏŞKİLİ

Açar sözlər: Diyarşünaslıq bibliografiyası, informasiya təminatı, bibliografik vəsaitlər, milli kitabxana, məlumat bibliografiya bazası

Ключевые слова: крайведческая библиография, информационное обеспечение, библиографические указателя, национальная библиотека, информационный-библиографическая база

Keywords: local history bibliography, information support, bibliographies, National library, information bibliographic database

Müasir dövrdə informasiya mühüm əhəmiyyət kəsb edərək cəmiyyətin inkişafında əsas strateji resursa çevrilir. Bu sahədə xüsusi müəssisələr formalaşmışdır ki, belə mühüm sosial institutlardan biri informasiya resurslarının formalaşmasını və cəmiyyətdə istifadəsini təmin edən kitabxanalardır. 29 dekabr 1998-ci ildə qəbul edilmiş “Kitabxana işi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda qeyd olunur ki, kitabxana elm, informasiya, mədəniyyət, təhsil və tərbiyə müəssisəsi kimi çap əsərlərini və digər informasiya daşıyıcılarını toplayıb mühafizə edən, onların sistemli istifadəsini təşkil edən, cəmiyyətin intellektual və mənəvi potensialının inkişafına xidmət göstərən sosial institutdur.

Müstəqil dövlət quruculuğu şəraitində Azərbaycançılıq ideyasının mühüm, aparıcı ideya olduğunu diqqət mərkəzində saxlayan kitabxanaların da üzərinə bu sahədə ciddi vəzifələr düşür. Qanunun “Kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətinin əsas prinsipləri və dövlətin vəzifələri” adlanan üçüncü maddəsində qeyd olunur ki, xarici ölkə kitabxanalarında saxlanan, milli sərvət hesab olunan nadir kitabların və əlyazmaların (imkan olmadıqda surətlərinin) Azərbaycan respublikasına qaytarılması təmin olunsun, eyni zamanda respublikanın dövlət kitabxana fondundan (maddə 13) bəhs edilərkən kitabxanalarda olan nadir və qiymətli nəşrlərin, xüsusi kolleksiyaların qanunvericilikdə müəyyən olmuş qaydada Azərbaycan Respub-

likasının milli mədəni sərvətlər reyestrinə daxil olması və xüsusi rejimdə mühafizə edilməsi göstərilmişdir.

Xalqımızın keçmişi, bu günü, gələcəyi ilə bağlı belə ədəbiyyatın qorunub saxlanması, bu haqda müvafiq biblioqrafik informasiyanın hazırlanıb tələbatçılara çatdırılması ölkəşünaslıq biblioqrafiyasının da qarşısında duran mühüm vəzifələrdəndir. Qlobal informasiya cəmiyyətinin yarandığı indiki dövrdə elmin biliklərin cəmiyyətin bütün fəaliyyət sahələrinə çatdırılmasında biblioqrafik resursların, bu resurslardan səmərəli istifadənin təşkilinin böyük əhəmiyyəti vardır.

Müasir informasiyalaşdırılmış cəmiyyətin tələblərinə cavab verən keyfiyyətli və operativ informasiya resurslarının formalaşması kitabxanaların mühüm strateji vəzifəsinə çevrilmişdir.

Bütün bunlar respublikamızda ölkəşünaslıq və diyarşünaslıq biblioqrafiyasının inkişafına öz təsirini göstərməklə, onun yeni istiqamətdə təşkili üçün də əsaslı şərait yaratmış olur. “Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı” (2004-2008-ci illər və 2009-2013-cü illər üçün), “Bakı şəhərinin qəsəbələrinin sosial iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsinə dair tədbirlər proqramı” bilavasitə diyarşünaslığın, ayrı-ayrı regionlarda iqtisadiyyatın inkişafını sürətləndirən amilləri, bununla bağlı dövlət siyasətinin və dövlət dəstəyinin əsas istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsini əks etdirir.

Respublikamızda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması, elmi mədəni sərvətlərdən hərtərəfli istifadə imkanlarının genişləndirilməsi, cəmiyyətin informasiya təminatının artırılması, eləcə də Azərbaycan kitabxanalarının dünya informasiya məkanına daxil olmasının təmin edilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2008-ci il 6 oktyabr tarixli sərəncamı ilə “Azərbaycan Respublikasında kitabxana informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı” qəbul edilmişdir.

Qərarla qeyd olunur ki, Azərbaycan Respublikasında 12 mindən çox müxtəlif tipli kitabxananın daxil olduğu geniş kitabxana-informasiya şəbəkəsi mövcuddur. Bu şəbəkəyə yalnız kütləvi kitabxanalar deyil, həm də elmi-texniki, uşaq, gənclər, musiqi məktəblərinin, eləcə də müxtəlif təşkilatların tabeliyində olan kitabxanalar, o cümlədən, 6 respublika əhəmiyyətli kitabxana, Bakı şəhərində 84 kitabxana və filialı 72 şəhər və rayon Mərkəzləşdirilmiş

Kitabxana Sistemi daxildir. Lakin bu kitabxanaların 90%-i müasir tələblərə cavab vermir.

Sözsüz ki, bütün bunlar ölkəşünaslıq və diyarşünaslıq bibliografiyasının inkişafına, bu işin səmərəli təşkilinə öz təsirini göstərməmiş olmur. Azərbaycanşünaslığın daha da inkişaf etdirilməsini, bu haqda mükəmməl məlumat bazasının yaradılmasını nəzərdə tutaraq qərarda xüsusi olaraq qeyd edilir ki, Azərbaycanşünaslığa dair qiymətli əsərlərin böyük bir hissəsi XIX əsrin əvvəllərində Rusiyanın Moskva, Sankt-Peterburq, Kazan və digər şəhərlərinin kitabxanalarına aparılmışdır. Həmin əsərlərin əslinin, yaxud surətlərinin Azərbaycan kitabxanalarına qaytarılması zəruridir.

Bundan başqa Dövlət Proqramının həyata keçirilməsi üzrə Tədbirlər Planının ayrı-ayrı bəndlərində qarşıda duran vəzifələr xüsusi olaraq göstərilmişdir. Bunlardan Azərbaycanşünaslığa və diyarşünaslığa aid qarşıda duran mühüm problemləri qeyd etmək məqsəduyğundur. Belə ki, tədbirlər planında Azərbaycanşünaslığı inkişaf etdirmək məqsədilə ölkəşünaslıq və diyarşünaslığa dair materiallarla fondların zənginləşdirilməsi (2.1.2); ölkəşünaslığa (Azərbaycanşünaslığa) dair Rusiya dövlət kitabxanasında, Rusiya Milli kitabxanasında, Kazan, Tbilisi şəhər və digər milli kitabxanalarda saxlanılan ədəbiyyatın (o cümlədən dövrü mətbuatın) müəyyənləşdirilməsi və onların çatışmayan nüsxələrinin Azərbaycan Respublikasına gətirilməsi məqsədilə layihələrin həyata keçirilməsi (2.1.6); Dünyanın böyük kitabxana mərkəzlərində saxlanılan diyarşünaslıq (ölkəşünaslıq) xarakterli qiymətli və nadir kitabların (əslə yaxud surəti və elektron variantı) "Heydər Əliyev Mərkəzi"ndə toplanması (2.2.47) xüsusi olaraq qeyd olunmuşdur. Sözsüz ki, belə ədəbiyyatın toplanıb qorunması, onlar haqqında bibliografik informasiyanın da hazırlanıb məlumat tələbatçıların istifadəsinə verilməsi zəruri məsələlərdən birinə çevrilir.

Kitabxana-informasiya sahəsində yeni texnologiyaların tətbiqi və istifadəsi nəticəsində müasir kitabxana-informasiya infrastrukturunun yaradılması, istifadəçilərə göstərilən kitabxana bibliografiya xidmətinin dünya standartları səviyyəsinə çatdırılması, əhalinin intellektual potensialının və bilik səviyyəsinin inkişafı müvafiq islahatların aparılmasını tələb edir. Respublikanın milli-mədəni irsinin qorunması, elektron informasiya daşıyıcılarına köçürülməsi və

nəsillərdən-nəsillərə çatdırılması, dünya informasiya sistemlərində Azərbaycan kitabxana-biblioqrafiya resurslarının təbliği ilk növbədə kitabxanaların modernləşdirilməsini və müasir informasiya texnologiyaları ilə təmin edilməsini qarşıya mühüm vəzifə kimi qoyur. “Azərbaycan ədəbiyyatı”, “Azərbaycan tarixi”, “Azərbaycan muzeyləri”, “Qobustan”, “Azərbaycanın turizm gözəllikləri” adlı elektron kitabxanaların yaradılması, İnternetdə Azərbaycanın tarixi, ədəbiyyatı, mədəniyyət və incəsənəti haqqında müntəzəm olaraq informasiyaların əks olunması Dövlət Proqramında dəfələrlə qeyd olunur. Azərbaycanın regionları üzrə, o cümlədən ayrı-ayrı rayon mərkəzi kitabxanalarında bilavasitə diyarşünaslıq xarakterli məlumat bazalarının yaradılması və onların İnternet şəbəkəsinə yerləşdirilməsi kimi məsələlər də Proqramın Tədbirlər Planında öz geniş əksini tapmışdır. Azərbaycanın regionları üzrə “Qədim Bakı və bakılılar”, “Qədim Şuşa və şuşalılar”, “Qədim Bərdə və bərdəlilər”, Lerik və Yardımlı rayon mərkəzi kitabxanalarında “Ətraf mühit”, “Uzunömürlülər”, Şəki şəhərinin mərkəzi kitabxanasında “Azərbaycanın ipək diyarı” və digər məlumat bazalarının yaradılması ölkəşünaslıq və diyarşünaslıq üzrə biblioqrafik işin səmərəli təşkilinə, müvafiq sahədə mövcud problemlərin sistemli həllinə yönəldilmişdir. Haqqında bəhs etdiyimiz Dövlət Proqramının əsas vəzifələrindən biri də məhz virtual kitabxanaların inkişaf etdirilməsi və “Azərbaycan ədəbiyyatının virtual kitabxanası”nın oxucuların istifadəsinə verilməsidir.

Ölkəşünaslıq və diyarşünaslıq üzrə biblioqrafik vəsaitlərin bir növü də yerli nəşrlərin biblioqrafik repertuarının yaradılmasıdır. Azərbaycan kitabının biblioqrafik repertuarının yaradılması haqqında hələ 1959-cu ildə “Əsasnamə” qəbul olunsada, bu iş yarımçıq qalmışdır. Buna görə də Dövlət Proqramının həyata keçirilməsi üzrə Tədbirlər Planında bu məsələnin xüsusi olaraq qeyd edilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Burada göstərilir ki, Azərbaycan kitabının milli biblioqrafiyasının yaradılması və nəşri (2.2.28) 2009-2010-cu illərdə həyata keçirilsin və bu iş Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinə, M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli kitabxanasına və digər aidiyyəti olan orqanlara həvalə edilsin. Azərbaycan kitabının ümumi biblioqrafik repertuarının yenidən hazırlanması, mövcud boşluqların tamamlanmasında bu sərəncamın nə qədər böyük əhəmiyyət kəsb etdiyi bir daha aydın nəzərə çarpır. “Azərbaycanın kitab yaddaşı” adlı ümumrespublika

proqramının işlənməsi və məlumat bazasının yaradılması (2.3.10) da bu baxımdan olduqca təqdirəlayiqdir.

Qlobal informasiya cəmiyyətinin yaradıldığı indiki şəraitdə elmin, biliklərin cəmiyyətin bütün bilik sahələrinə çatdırılmasında kitabxana-biblioqrafiya resursları həlledici rol oynayır.

Cəmiyyətdə gedən informasiya prosesi kitabxanaların fəaliyyətinə də daxil olmuş, onun gələcək inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirmişdir. Bu fəaliyyət elə bir prosesdir ki, o, kitabxanalarda müasir dövrün tələblərinə cavab verə biləcək keyfiyyət dəyişikliklərinə nail olmağa şərait yaratmış olacaq. Kitabxana-biblioqrafiya sahəsində innovasiya strategiyasının inkişafı üçün əsas şərt müasir texniki vasitələrdən istifadə edərək müxtəlif texnoloji proseslərin mənimsənilməsidir. Kitabxana-informasiya sahəsinin inkişafına dair dövlət proqramı tədbirlər planında “kitabxanaların kompüter və informasiya proqram təminatı, respublika üzrə kompüterləşdirilmiş kitabxana-informasiya şəbəkəsinin yaradılması və inkişafı” bölməsi (2.2) ayrıca verilmiş və bu sahədə qarşıda duran vəzifələr müəyyənləşdirilmişdir. “Heydər Əliyev Mərkəzi”ndə təşkil olunacaq kitabxanaya “Milli kitabxana-informasiya kompleksi” statusunun verilməsi dövlətin bu məsələyə necə böyük əhəmiyyət verdiyini açıb göstərir. Müasir dövrdə kitabxanaların innovasiya prosesləri üzrə inkişafına məhz kompleks layihələr yaradıb tətbiq etməklə nail olmaq olar.

Respublikamızda kütləvi kitabxanalara ölkəşünaslıq biblioqrafiyası sahəsində metodiki mərkəz funksiyasını yerinə yetirən M.F.Axundov adına Milli Kitabxana da öz fəaliyyətini müasir tələblər səviyyəsində qurmaq üçün müəyyən tədbirlər həyata keçirir. Kitabxana digər müəssisələr kimi keçid dövrünün çətinliklərinə baxmayaraq ölkənin aparıcı kitabxanası kimi kütləvi kitabxanalara elmi-metodiki mərkəz funksiyasını davam etdirmişdir.

2004-cü ildə Respublika Nazirlər Kabinetinin qərarı ilə “Milli Kitabxana” statusu almış bu kitabxana nəinki regionda, o cümlədən bütün dünyada tanınan ən böyük Milli kitabxanalardan hesab olunur. Kitabxana-informasiya sahəsində həyata keçirilən innovasiya prosesləri kitabxananın fəaliyyətinin keyfiyyət baxımından yeni istiqamətdə inkişafına əsaslı təsir göstərmişdir. Belə ki, 2000-ci ildə kitabxanada “İnternet zalı” açılmış, 2003-cü ildən isə avtomatlaşdırılmış idarəetmə sisteminin tətbiqinə başlanmışdır. Bununla əlaqədar olaraq Milli

kitabxanada “Kitabxana işinin avtomatlaşdırılması və informasiya texnologiyaları”, “Elektron informasiya xidməti”, “Elektron resursların yaradılması” kimi yeni şöbələr açılmışdır. Eyni zamanda bir sıra şöbələr də öz fəaliyyətini dövrün tələblərinə müvafiq olaraq yeni istiqamətdə qurmuş, onların adlarında, strukturunda dəyişikliklər edilmişdir. Belə şöələrdən biri də “Diyarşünaslıq elmi bibliografiya” şöbəsidir. 2008-ci ildə şöbənin “Əsasnamə”si qəbul edilmiş və əsasən 3 bölmədə fəaliyyət göstərir:

“Azərbaycanşünaslıq” bölməsi”, “Diyarşünaslıq məlumat bazasının yaradılması” bölməsi və “Bibliografik arayışların arxivi” bölməsi.

Adlarından da göründüyü kimi hər bölmənin müvafiq fəaliyyət sahəsi vardır və şöbədə bütün işlər qarşılıqlı, əlaqəli şəkildə aparılır. “Diyarşünaslıq elmi bibliografiya” şöbəsinin əsas vəzifələrinə aşağıdakılar daxildir:

Diyarşünaslıq xarakterli elektron məlumat-bibliografiya bazasını yaratmaq; bu bazada əks olunan məqalələrin skaner olunaraq tam mətnlə verilməsi və istifadəçilərə informasiya xidməti göstərmək; “Azərbaycanşünaslıq” toplu kataloqunu (retrospektiv) tədricən kitabxanaların elektron kataloquna köçürmək; diyarşünaslıq xarakterli elektron bibliografik vəsaitləri tərtib və nəşr etmək; diyarşünaslığa aid məlumat nəşrləri və bibliografik vəsaitləri özündə əks etdirən soraq-bibliografik nəşrlər fondunu (şöbədəki) komplektləşdirmək; şöbənin tərtib etdiyi diyarşünaslıq xarakterli bibliografik vəsaitlərin arxivini yaratmaq və qorumaq və s.

Kitabxanada tətbiq olunan müasir informasiya texnologiyaları əsasında öz işini yenidən qurmuş “Diyarşünaslıq elmi bibliografiya” şöbəsi artıq diyarşünaslıq xarakterli məqalələri elektron kataloqda əks etdirir. Diyarşünaslığa dair məqalələr əvvəllər elmi kitabxanalar üçün KBT cədvəlinə uyğun olaraq sistemləşdirilirdisə, hazırda bibliografik yazılar elektron kataloqda VTLS sistemində VIRTUA proqram təminatında MARK 21 formatında yazılaraq dünya informasiya sistemində qoşulur. Azərbaycanşünaslıq materialları kompüterlərə köçürülərək elektron mübadilə sistemi vasitəsilə yayımlanır. 2006-cı ildən Azərbaycanşünaslığa dair məqalələr kitabxananın “Milli ədəbiyyatın elektron kataloqu”nda əksini tapır.

Məlumat bazası yaradılarkən bibliografik yazılar QOST 7.1-2003 Analitik bibliografik təsvir qaydalarına uyğun tərtib olunurlar.

Şöbədə son illərdə müxtəlif mövzularda məlumat bazası yaradılaraq oxucuların istifadəsinə verilmişdir. Bunlardan “Tofik Kazımov “, “Qara Qarayev-90”, “Leyli və Məcnun-100” “Səttar Bəhlulzadə-100”, “Akademik Zərifə Əliyeva -85”, “Mikayıl Müşfiq-100” və başqalarını göstərmək olar.

Respublikamızda Milli kitabxanadan başqa digər kitabxanaların da veb saytlarının yaradılması ölkəşünaslıq bibliografiyasının təşkilində və kitabxanaların virtual metodiki təminat sisteminin həyata keçirilməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

M.F.Axundov adına Milli kitabxana bütün idarə və sistemlərin kitabxanalarına, xüsusilə kütləvi kitabxanalara virtual rejimdə metodik xidmət göstərməyə başlamışdır. Belə ki, kitabxananın saytında “Virtual metodik xidmət” bölməsi yaradılmışdır. Respublikamızın istənilən nöqtəsindən hər bir kitabxana işçisi müxtəlif sorğularını milli kitabxananın saytına ünvanlayaraq qısa müddətdə öz sorğusuna cavab ala bilər.

Milli kitabxana virtual metodiki xidmətlə yanaşı, ənənəvi metodiki təminat üsullarından da istifadə edir. Ötən əsrin 1960-70-ci illərində kitabxana “Əlamətdar və tarixi günlər təqvimi”, “Kitabxana işçisinə kömək” adlı metodiki vəsaitlər çap etdirmişdir. Uzun müddətli fasilədən sonra 2004-cü ildə “Əlamətdar və tarixi günlər təqvimi”nin nəşri yenidən bərpa edilmiş və həmin ildə 2005-ci ili əhatə edən ilk buraxılış çapdan buraxılmışdır.

Vəsaitdə ölkəşünaslıq və diyarşünaslıq baxımında diqqəti cəlb edən tədbirlərə də geniş yer verilir. Məsələn, vəsaitin 2006-cı ilə aid buraxılışında il ərzində kitabxana işçilərinin ikigünlük seminar məşğələlərinin aylar üzrə təxmini mövzuları göstərilmişdir. Bunların içərisində Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi olan Dağlıq Qarabağın tarixinə dair ədəbiyyatın təbliği məqsədilə məruzə, kitab sərgisi, bibliografik xülasənin keçirilməsi; Azərbaycanşünaslığa dair əməli metodiki tövsiyələr; 31 dekabr-Dünya Azərbaycanlılarının həmrəyliyi günü və digər mövzular ölkəşünaslıq üzrə bibliografik işin daha səmərəli təşkilinə təsir etmək məqsədilə keçirilir.

Bununla belə Respublikamızda kitabxana informasiya sahəsində həyata keçirilən innovasiya prosesləri kitabxanaların metodiki təminatının əsaslı şəkildə yeniləşməsinə tələb edir.

Ölkəşünaslıq üzrə bibliorafik işin daha səmərəli təşkili üçün Azərbaycanşünaslığa dair bütün materialların mükəmməl elektron məlumat bazasının yaradılması dövrün zəruri tələbinə çevrilib. Bu zaman yalnız respublika kitabxanalarında deyil, eyni zamanda xarici ölkə kitabxanalarının fondunda saxlanılan müvafiq ədəbiyyatın da aşkara çıxarılıb, toplanmasına diqqət artırılmalıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. *“Kitabxana işi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu: 29 dekabr 1998-ci il// Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi, nəzəri və təcrübi jurnal.-1999.-№1.- s.3-16.*
2. *Azərbaycan Respublikasında kitabxana informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı// Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi-nəzəri metodik və təcrübi jurnal.-2008. .-№2- s.7-30.*
3. *Tahirov K. M.F.Axundov adına Milli Kitabxana müstəqillik illərində// Humanitar elmləri öyrənilməsinin aktual problemləri (Ali məktəblərarası elmi məqalələr məcmuəsi)/ Bakı Slavyan Universiteti.- B., 2010.-№2.- s.373-381.*
4. *M.F. Axundov adına Milli Kitabxananın “Diyarşünaslıq elmi bibliografiya”şöbəsinin əsasnaməsi.*
5. *M.F. Axundov adına Milli Kitabxananın “Diyarşünaslıq elmi bibliografiya”şöbəsinin hesabatları 2005-2010.*
6. *Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 2008-ci ildəki fəaliyyəti haqqında hesabat.- B.: Elm, 2009.- s. 275-278*

Г.С. ГАДЖИЕВА

ОРГАНИЗАЦИЯ СТРАНОВЕДЧЕСКОЙ БИБЛИОГРАФИИ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ РЕЗЮМЕ

За последнее десятилетие с целью развития библиотечно-информационных ресурсов приняты некоторые директивные материалы, а так же разработана Государственная Программа. Эти материалы открыли широкие возможности для интенсификации страноведческой и краеведческой библиографии. В статье

основе этих материалов изучены информационные базы данных созданные библиотеками по различным темам страноведение.

G.S. HAJIYEVA

**ORGANIZATION OF REGIONAL GEOGRAPHIC
BIBLIOGRAPHY AT THE PRESENT STAGE
SUMMARY**

Over the past decade to develop library and information resources policy adopted by come materials, as well as the State Program. These materials have apaned up broad possibilities for intensification of regional geographic and local history bibliography.

Article based on these materials were studied information data - bases by libraries on various topic geography.